

Cupido en Sideron

ESTHER SCHREUDER

Cupido en Sideron

Twee Moren aan het hof van Oranje

Uitgeverij Balans

VSBFonds.
Iedereen doet mee

GRAVIN VAN BYLANDT
STICHTING

Deze publicatie is tot stand gekomen met steun van het Prins Bernhard Cultuurfonds, Mondriaan Fonds, M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, het VSB-fonds en Haags Historisch Museum.

Copyright © 2017 Esther Schreuder/Uitgeverij Balans, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagillustratie Cupido en Sideron door Isaac Lodewijk La Fargue van Nieuwland © Rijksmuseum Amsterdam

Typografie en zetwerk Studio Cursief, Irma Hornman

Druk Bariet, Steenwijk

ISBN 978 94 600 3508 1

NUR 680

 facebook.com/uitgeverijbalans

 twitter.com/balansboeken

 instagram.com/uitgeverijbalans

 uitgeverijbalans.nl/nieuwsbrief

An archive is a conversation between the present and the past.
– Stuart Hall¹

Inhoud

Woord vooraf 9

Deel I – Kinderen als cadeautjes 19

Inleiding – Afrikaanse kinderen als cadeautjes 21

Hoofdstuk 1 – Van Willemstad naar Willem v 28

Hoofdstuk 2 – De komst van Cupido 44

Hoofdstuk 3 – De komst van Wilhelmina 57

Deel II – Van créat de manège naar valet de chambre 69

Inleiding – Opstanden, oorlogen en rellen 71

Hoofdstuk 4 – Een traktement 77

Hoofdstuk 5 – Schuld en verantwoordelijkheid 91

Hoofdstuk 6 – Promotie 105

Hoofdstuk 7 – Weegluizen contra slaven van Oranje 110

Hoofdstuk 8 – Eerste kamerdienaar bij Wilhelmina:

Les Menus-Plaisirs 120

Deel III – Vluchten voor vrijheid, gelijkheid
en broederschap 131

Inleiding – De guillotine en moordaanslagen 133

Hoofdstuk 9 – De vlucht uit de Republiek 137

Hoofdstuk 10 – Cupido moet vertrekken bij Willem v 147
 Hoofdstuk 11 – Cupido op de vlucht
 in het Duitse gebied 156
 Hoofdstuk 12 – Sideron in Groot-Brittannië 169
Hoofdstuk 13 – De dood van Sideron en Cupido 182
 Hoofdstuk 14 – Cupido's nakomelingen 192

Stambomen 198

Appendix I – Vóór de komst van Sideron 207
Appendix II – De jonge indiaan en/of mulat
 Hendrik Adrianis 219
Appendix III – De familie Hohenzollern
 en hun 'Hofmoren' 224
 Appendix IV – Hessen-Kassel 227
Appendix V – Groot-Brittannië 230

Conclusie 236

Noten 243
Beknopte literatuurlijst 270
Register 274
Illustratieverantwoording 285

Woord vooraf

‘Uw Hoog Wel Geboren Onderdanigsten en Gehoorzame Dienaar G Sideron’. Dat staat geschreven onder de eerste brief van de zwarte kamerdienaar van prinses Wilhelmina van Pruisen die ik vond. Guan Anthony Sideron reageert hierin op voorgestelde bezuinigingen, waar hij het grotendeels niet mee eens is. De geadresseerden zijn stadhouder Willem v en zijn hofcommissie. Als Sideron dit schrijft, in 1794, is hij bijna 32 jaar in dienst bij de familie Van Oranje-Nassau. Zijn eveneens zwarte collega Willem Frederik Cupido 29 jaar.

Detectivewerk is waarschijnlijk de beste omschrijving van mijn onderzoek naar de levens van Cupido en Sideron. Soms vind je dagenlang niets en dan opeens een door een van hen in een krullerig handschrift geschreven lange brief op licht vergeeld papier. De kans is groot dat dit document nooit eerder zo grondig bekeken is dan op dat moment door mij. Het voelde als het vasthouden van een levende vogel waarvan werd gedacht dat hij al lang was uitgestorven. Dit vooral omdat men tot voor kort aannam dat er in de archieven weinig bewaard is gebleven uit de achttiende eeuw van zwarte mensen in de Nederlanden. Deze brief van twee kantjes was het eerste bewijs dat er wel door Sideron geschreven documenten terug te vinden zijn. Het bleken er uiteindelijk meer dan honderd te zijn van en over zowel Sideron als Cupido.

Sideron en Cupido waren twee kinderen die rond hun ze-

vende in dienst traden bij stadhouder Willem v. Dat bleven ze tot hun dood, en ze zagen diens zoon, de latere koning Willem I, en kleinzoon, koning Willem II, voor een deel opgroeien en volwassen worden.

Over het leven van Nederlandse koningen, koninginnen, stadhouders, prinsen en prinsessen hebben historici al in ruime mate gepubliceerd. We weten inmiddels veel over de familie Van Oranje-Nassau, daarentegen heel weinig over hun hofhouding en ‘domestiquen’ (bedienden). En we weten nog minder over hoe ‘downstairs’ en ‘upstairs’, zoals de Britten dat noemen, zich tot elkaar verhielden. Er is nauwelijks geschreven over de wereld van de bedienden, terwijl zij, in de achttiende eeuw, een belangrijk deel van de beroepsbevolking uitmaakten. Nog summierder is de aandacht voor zwarte ‘domestiquen’.

De samenstelling van de bevolking in de Republiek, waaronder de bedienden, was veel minder eenkleurig dan gedacht. Deze veelkleurigheid had haar weerslag in de kunsten. Bedienden, zowel zwart, bruin als wit, komen voor in theaterstukken en romans uit deze periode, en in de beeldende kunst zijn vooral bedienden met een Afrikaans uiterlijk terug te zien. Cupido en Sideron staan op minstens acht werken afgebeeld. Hun voorganger Jean Rabo is op minstens zeven werken weergegeven. Ondanks deze zichtbare aanwezigheid van zwarte bedienden bij de familie Van Oranje-Nassau zijn ze tot nu toe door historici over het hoofd gezien. Alleen Charlotte Eymael, hoofdarchivaris van de Koninklijke Verzamelingen (KHA), behandelde in haar essay ‘De geschiedenis achter een aquarel. Het verhaal van de “twee moortjes” een aantal documenten over Sideron en Cupido.’²

In kunsthistorische literatuur werden, en worden, zwarte jongens op schilderijen, mede door mijzelf, vaak ‘zwarte pages’ genoemd. En velen nemen daarbij aan dat men hen altijd in exotische Turkse kledij uitdoste, dat ze slavernij representerden en dat ze werden afgebeeld om de eigenaar

blanker te doen uitkomen. Bovendien gaat men er door- gaans van uit dat hun rol op de kunstwerken overeenkomt met hun werkelijke leven. Deze aannames door kunsthistorici zijn niet tot nauwelijks gebaseerd op onderzoek naar de verbeelde individuen met een Afrikaans uiterlijk.³

In het buitenland is iets meer onderzoek op dit gebied gedaan. Zo zijn er in Duitsland inmiddels twee stromingen bij de historici die onderzoek deden naar zwarte mensen daar. Aan de ene kant betogen historici als Peter Martin en Bernd Roeck dat mensen met een Afrikaanse achtergrond nooit echt konden integreren in de Duitse samenleving van de zeventiende en achttiende eeuw. Anderen die zich meer lokaal en op individuen specialiseerden, als Monika Firla, Ingeborg Kittel en Wolfram Schäfer, komen tot een bijna omgekeerde conclusie. Een groot deel van de Afrikanen die via de hoven in Duitsland kwamen, heeft volgens hen carrière gemaakt en een gezin kunnen stichten. Enkelen, als Ignatius Fortuna uit Suriname en Ferdinand Christian Coridon uit Suriname of Berbice in Saksen, kochten huizen en stierven welgesteld.⁴

Anne Kuhlmann bracht de onderzoeken in *Schwarze Europäer im Alten Reich* bij elkaar en komt tot de conclusie dat integratie niet altijd maar wel veelvuldig voorkwam. Daarom moeten volgens haar de generalisaties van Peter Martin en Bernd Roeck herzien worden. Het is, volgens haar, een vergissing deze individuele levens te generaliseren, want alles hing af van de persoonlijke relaties aan een hof.⁵

Eind 2013 kreeg ik toestemming van Zijne Koninklijke Hoogheid Willem-Alexander om onderzoek te doen naar de zwarte bedienden van stadhouder Willem v en kon ik beginnen met de speurtocht naar de individuele levens van Cupido en Sideron. Vragen die ik wilde beantwoorden waren onder andere: kloppen de afbeeldingen met hun leven en werk in de werkelijkheid? Waren Cupido en Sideron slaven?

Johann Jakob Schmitz, *Franciska Christine von Pfalz-Sulzbach*
Ignatius Fortuna, 1772.

Opvallend is dat Ignatius Fortuna als een volwassen man van rond de veertig is afgebeeld. Meestal staat er een jongen van een jaar of tien naast een witte geportretteerde. Fortuna kwam uit Suriname en was in 1735 een gift aan de abdis van het vrouwenklooster in Essen. Hij stierf in 1794 als een welvarend man met een enorme collectie kleren.

(Zie ook katern 1, afb. 1)

Welke taken moesten ze uitvoeren en werden zij anders behandeld dan hun witte collega's?

De door Sideron geschreven brief vond ik al na een paar bezoeken aan het KHA. De vondst bleek slechts een begin. Een fascinerende wereld ging open over het leven van bedienden in het algemeen aan het hof en in het bijzonder over dat van Cupido en Sideron die er *vanwege* hun kleur waren. Op de achtergrond van dit leven in het oude hiërarchische systeem – het ancien regime – begon zich een nieuwe wereld af te tekenen in de vorm van de Verlichting, opstanden en revoluties. Duidelijk werd dat er genoeg materiaal was voor een boek.

In dit boek beschrijf ik grotendeels chronologisch het leven van de twee jongens en later mannen aan de hand van de documenten. Van hun jonge jaren zijn naast documenten vooral kunstwerken teruggevonden. Naarmate ze ouder worden,

zijn er meer gegevens omdat ze meer verantwoordelijkheden krijgen en stijgen in de hiërarchie. Hierdoor wordt er naarmate de jaren vorderen meer bekend over hoe ze behandeld werden, hoe ze betaald kregen en waar ze werden ondergebracht. Maar ook hoe hun dagen eruitzagen, wie ze ontmoetten, wat hun sterktes en zwaktes waren en wat ze deden. Het hofleven komt, zo veel mogelijk vanuit perspectief van bedienden, ruim aan bod. Een deel van de informatie komt uit de briefwisselingen van de familie Van Oranje-Nassau. Soms doen zij verslag van gebeurtenissen, zoals de vlucht naar Groot-Brittannië in 1795 waar Sideron en Cupido bij waren. Zij worden dan niet genoemd, maar de verslagen geven een indruk van wat zij meemaakten. Af en toe zal ik uitweiden over andere personen met een Afrikaanse of Aziatische achtergrond in relatie tot het hof. Daarnaast ga ik in op de geweldadige omstandigheden, waar ze aan den lijve mee te maken kregen, zoals opstanden, oorlog en revolutie. Helaas zijn de stemmen van Cupido of Sideron over hoe zij zich voelden aan het hof en daarbuiten niet teruggevonden. Wel zijn er enkele geschriften van lotgenoten in vergelijkbare situaties.

Slavernij wordt zijdelings behandeld, met name in relatie tot de komst van Cupido en Sideron naar het hof en de opstanden in Berbice en Suriname. Het is een onontkoombaar onderdeel van de geschiedenis rondom Cupido en Sideron. Ze kwamen waarschijnlijk in de positie van slaaf in de Republiek aan, en stadhouder Willem v was officieel hoofd van de West-Indische Compagnie (wIC) en Verenigde Oost-Indische Compagnie (vOC). Het is echter geen hoofdonderwerp.

Bij de levensbeschrijving van Sideron en Cupido heb ik geprobeerd zo dicht mogelijk bij henzelf en bij de originele documenten (en kunstwerken) te blijven. Ik heb veel citaten opgenomen om verschillende stemmen uit de tijd zelf te laten horen. Bijna alle citaten heb ik hertaald in hedendaags Nederlands.

Waar lang over is nagedacht bij het schrijven, is het woordgebruik. Mijn keuze is gebaseerd op de huidige stand van zaken. Er is een verschuiving om het woord blank te vervangen door wit en ook op het gebied van het woord slaven lijkt een verschuiving plaats te vinden. Velen gaan over op 'tot slaaf gemaakt', want het werd mensen die in slavernij leefden onder dwang en met geweld opgelegd. Omdat ik het 'tot slaaf gemaakt' taalkundig lelijk vind, in tegenstelling tot het Engelse *enslaved*, heb ik geprobeerd hier tussenoplossingen voor te vinden. Dit in het volle besef dat de taal voortdurend in beweging is en dat over tien jaar weer andere woorden nare associaties zouden kunnen oproepen. Het is een momentopname.

Woorden als *neger*, *mulat*, *Indiaan* en *moor* komen veelvuldig voor in de documenten en worden, behalve in citaten, verder cursief of tussen haakjes in het boek vermeld. Bovendien zijn *mulat*, *moor* en *neger* functies waaronder bedienden in de documenten werden opgenomen. Naast het beroep van kamerdienaar, lakei en looper was er de functie van *Moor* en *Mulat* aan het hof, waar een apart salaris voor werd vastgesteld. Het beroep 'Moor' kon in de achttiende eeuw aan een hof uitgeoefend worden door mensen uit Afrika, Azië (o.a. Chinezen) en de Amerika's. Het is niet mijn bedoeling de geschiedenis te ontdoen van haar besmette woorden.

Tijdens mijn onderzoek en het schrijven hebben talloze mensen mij met adviezen en andere hulp bijgestaan. Het is voor een deel een *Gesamtkunstwerk*. Een aantal wil ik hierbij bedanken, in de hoop dat ik niemand vergeet.

Ten eerste mijn begeleiders en meelezers. In alfabetische volgorde: voormalig hoofdarchivaris van het KHA Charlotte Eymael, historicus bij het Huygens Instituut dr. Jos Gabriëls, Gert Oostindie, hoogleraar Koloniale en Postkoloniale Geschiedenis, en voormalig hoofdarchivaris van het KHA Bernard Woelderink. Ze hebben mij, voor zover mogelijk,

proberen te behoeden voor historische onjuistheden en vermoedens die niet te bewijzen zijn. Hun kennis leidde tot verdieping en verduidelijkingen op een aantal terreinen. Waar er nog fouten of onverantwoorde speculaties ontdekt worden, zijn ze geheel voor mijn rekening. Ten tweede wil ik alle mensen van het KHA bedanken, waarbij in het bijzonder Flip Maarschalkerweerd, Krista van Loon en de heer Pennings. Ten derde wil ik de mensen bedanken met wie ik in archieven kennismaakte en informatie uitwisselde, als Ineke Huysman en Marijke Bruggeman. En de mensen met wie ik sprak zoals Kees Zandvliet, Valika Smeulders, Max Scriwanek (Curaçao), Tirzo Martha, Modianne Cathalina (Curaçao), Mark Ponte, Ineke Mok en Jean Jacques Vrij. De laatste twee deelden met mij onder andere gegevens uit het onderzoek van Svend Veldhuijzen in het Haags Gemeentearchief. Carl Haarnack wees mij op interessante literatuur uit de achttiende eeuw en op gevoeligheden. Han Jordaan hielp mij onder andere met zijn Curaçaose connecties, Paul Koulén wist mij veel te vertellen over de rebellenleider Accara uit de kolonie Berbice. Met Roelof van Gelder en Lotte van der Pol wisselde ik puzzelstukjes uit. Tessa Boerman adviseerde mij bij het omslag en titelkeuze. Met Michiel Weve bezocht ik de Duitse kastelen en plaatsen waar Cupido en zijn verre familielid hofmeester Gauillaume Weve ooit zijn geweest. Ten vierde wil ik Marco van Baalen, Kiran Sukul en Lex van Tilborg van het Haags Historisch Museum bedanken voor hun interesse en de samenwerking bij de keuze van de werken voor de tentoonstelling rondom Rabo, Cupido en Sideron met de titel: *Afrikaanse bedienden aan het Haagse hof*.

Onmisbaar was Arnoud Bijl die mijn ruwe teksten gestroomlijnd heeft en uit nieuwsgierigheid honderden vragen stelde. Zijn werk heeft er in zeer belangrijke mate toe bijgedragen dat het een leesbaar geheel is geworden en dat zaken die voor mij vanzelfsprekend waren, nu voor een groter pu-

blik verduidelijkt zijn. Ook hier geldt: alle eventuele fouten zijn geheel voor mijn verantwoordelijkheid.

Heel belangrijk is uitgever Plien van Albada van uitgeverij Balans geweest omdat zij meteen vertrouwen in mij had dat ik dit kon realiseren en de financiële mogelijkheid bood deze klus te klaren. Daarnaast redacteur Anneke Willemsen. Zij ging op traditionele secure wijze met een rood en zwart penntje door de tekst om verbeteringen aan te brengen en meer vragen te stellen. En Lennart Puijker die met veel geduld en een goed humeur de soms ingewikkelde beeldredactie op zich nam.

Onmisbaar was de financiële ondersteuning van het Prins Bernhard Cultuurfonds, vsv fonds, Mondriaan Stichting, de Gravin Van Bylandt Stichting en het Haags Historisch Museum, zonder wier bijdragen dit onderzoek nooit gedaan kon worden en dit boek niet gepubliceerd. Daarnaast dank ik de bestuursleden van ArtEsteem Alette Fleischer, Herman Keppy en Carl Haarnack voor het vertrouwen dat zij in mij hadden.

En natuurlijk wil ik Zijne Koninklijke Hoogheid Willem-Alexander danken voor de toestemming voor het onderzoek in het KHA. Deze geschiedenis gaat over een zeer gevoelige periode in de geschiedenis van Nederland waar zijn familie direct bij betrokken was. Maar eigenlijk is bijna iedereen verbonden met deze geschiedenis.

Want gaandeweg het onderzoek kwam ik de achternamen van mijn ouders tegen. Een juffrouw Schreuder kreeg in Berbice te maken met de grote opstand van 1763, en er was een gouverneur Jan Schreuder van Ceylon die zijn lucratieve functie via het hof van Willem IV kocht. Mijn moeders achternaam Fortuin werd vaak door Europeanen aan Afrikaanse kinderen gegeven die zij in eigendom hadden. En een grote groep Nederlanders is waarschijnlijk zonder het te weten afstammeling van Cupido. Onder zijn afstammelingen komen onder andere de volgende namen voor: Brittijn,

Dekker, Demaat, Van der Elst, Hage, Hattem, Hehl, Hemmes, Hulshorst, De Jong, Lammers, Louwen, Van der Meer, Molhoek, Overbeeke, Ruis, Schouten, Snelders, Smit, Groeneveld, Jonkers, Kloot, Waardeloo en Weggema.

Wie ik tot slot niet mag vergeten, is mijn moeder, de schrijfster Johanna Fortuin. Zij las de eerste conceptteksten. Naar aanleiding daarvan vertelde zij mij dat haar moeder en haar tante nog rond 1923 op elfjarige leeftijd van school werden gehaald 'om een dienstje' te doen. Dat betekende als elfjarige lange dagen bedienen bij voorname mensen in Leeuwarden. Een leraar probeerde het nog tegen te houden omdat een van de twee heel intelligent was gebleken. Het was tevergeefs. Mijn moeder blijkt de eerste vrouw, in vrouwelijke lijn, in de familie te zijn geweest die de kans kreeg te studeren. Haar vader had ervoor gezorgd dat ze naar een goede middelbare school ging.

Ik denk dat de levens van Cupido en Sideron dicht bij ons staan dan gedacht.

Amsterdam, september 2017

Deel I
Kinderen als cadeautjes

Inleiding

Afrikaanse kinderen als cadeautjes

Gisteren zijn aan het hof, tot een present voor Hare Hoogheid, de Prinses Carolina, gepresenteerd 2 kleine Afrikaanse Moortjes, naast een kostbare Hangmat uit dat Werelddeel.
's-Gravenhaegse Courant, 22-4-1748¹

Door het prachtige boek *De zwarte met het witte hart* van Arthur Japin is inmiddels bekend dat de 65-jarige koning Willem I in 1837 twee Afrikaanse prinsjes van een jaar of tien onder zijn hoede kreeg. Dat er in zijn directe omgeving mensen met een Afrikaanse herkomst waren, was voor hem niet nieuw. In de jaren zeventig en tachtig van de achttiende eeuw groeide hij op met Willem Frederik Cupido, afkomstig van de kust van Guinea, en Guan Anthony Sideron, die uit Curaçao kwam. Groot verschil tussen Cupido en Sideron en de kinderen uit 1837 was dat de laatste twee van Afrikaanse adel waren. Kwasi was de zoon van een Ashantijnse koning Quakoe Dua II, Kwame zijn neef. Koning Quakoe Dua had de twee ongeveer tienjarige jongens meegegeven met de opdracht goed voor ze te zorgen. Daarom kregen zij van Willem I in Nederland een prinswaardige opleiding op de Koninklijke Akademie te Delft en mochten zij hun eigen naam behouden. Cupido en Sideron waren niet van Afrikaanse adel, vrijwel zeker niet vrijwillig afgestaan en kregen een heel andere opleiding: tot bediende.²

Menselijke cadeautjes als Cupido en Sideron werden door hun gevers over het algemeen zorgvuldig uitgekozen.

De Franse gouverneur in Senegal, Stanislas Jean, chevalier de Boufflers, beschrijft in brieven hoe hij kinderen selecteert voor de hoge adel in Frankrijk. 1786: 'Ik ben net bezig een klein Afrikaans meisje van twee of drie jaar oud te kopen om naar madame de hertogin van Orléans te sturen [...]. Haar ogen zijn als kleine sterren en haar verschijning is zo zacht en rustig, dat ik tot tranen toe geroerd ben als ik aan haar denk.'³

Dit meisje van twee of drie jaar was zeker niet het eerste Afrikaanse kind bij de familie van Orléans. De hertog en hertogin van Orléans (voorheen van Chartres) verzamelden al langer piepjonge Afrikaanse kinderen. Hoe jong, is vastgelegd op een schilderij van Nicolas-Bernard Lépicicé uit 1773. De hertog staat bij de wieg van zijn pasgeboren zoon Louis-Philippe, later de laatste koning van Frankrijk Louis Philippe I. Naast de wieg staat een Afrikaanse dreumes in kostbare kleding en met een tulbandje op. Hij is vrijwel zeker de jongste aanwinst Scipion van een jaar of vier. Op dat moment waren er ten minste nog drie jongens en mannen met een Afrikaans uiterlijk bij de familie: Aladin, Narcisse en Édouard. De schrijfster madame de Genlis schetste in haar *Belles actions véritables faites par des domestiques nègres* hun karakters:

De prinsen van het huis Orléans hielden van negers, omdat er zich onder hen excellente bedienden bevinden; er zijn op het Koninklijk Paleis altijd, zowel voor als tijdens de revolutie, verschillende negers geweest. Aladin, eerste jongen in de *Garderobe*, bekend om zijn trouw op alle mogelijke wijzen; Édouard, die verschillende jaren diende op Belle-Chasse en die zoveel overdraagt aan de jonge prinsen vanwege zijn ijver, energie en intelligentie; Narcisse, die een bijzonder gevoel voor muziek heeft ontwikkeld; Scipion, de meest opvallende vanwege zijn geest, gevoeligheid en moed.

Scipion was geen cadeautje maar volgens De Genlis door de hertog gekocht op drieënhalfjarige leeftijd voor duizend écu (Franse munteenheid) van een kolonist uit Saint-Dominique. De kinderen dienden tot een jaar of acht vooral als speeltjes voor de adellijke vrouwen. Behalve deze vier jongens, groeide bij de familie het meisje *négresse* Karissa en het jongetje Auguste op.⁴

Nicolas Bernard Lepicie, *Louis Philippe Duc de Valois*
(hertog van Chartres), 1773.

Na de dood van zijn vader in 1785 werd Louis Philippe tevens hertog van Orléans. In de wieg ligt zijn zoon Louis Philippe. De kleine donkere jongen naast de wieg kan bijna niemand anders zijn dan de ongeveer driejarige Scipion.

(Zie voor Auguste en Narcisse katern 1, afb. 2 en 4)

Gouverneur Boufflers nam in 1786 meer kinderen mee uit Senegal: een jongetje voor gravin de Sabran, die Vendredi (Vrijdag) werd genoemd; een jongen met de naam Zimco voor Madame de Blot; en een meisje met de naam Ourika voor maarschalk de Beauvau-Craon en zijn echtgenote. Ou-

rika zal enige bekendheid krijgen omdat er een roman *Ourika* (1823) en een toneelstuk over haar geschreven werden: *Ourika, ou l'orpheline africaine* (1824). Voor koningin Marie-Antoinette van Frankrijk had Boufflers geen kind bij zich maar een papegaai, hetgeen haar enorm teleurstelde. Van daar dat zij het jaar erop een klein Indiaantje, zoals de kinderen genoemd werden, van vijf à zes jaar oud, kreeg. Zijn leven is beschreven in *Le petit Indien de la reine Marie-Antoinette*. Hieruit blijkt dat de kleine jongen de naam Jean Amilcar kreeg en in het paleis te Versailles kwam te wonen. In tegenstelling tot de kinderen van de hertog van Orléans werd hij geen speeltje voor de koningin, maar opgeleid om dienst te kunnen doen aan het hof. Hij had echter de grote pech dat hij twee jaar voor het uitbreken van de Franse Revolutie aankwam in Frankrijk. Na de ontruiming van Versailles gaf Marie-Antoinette opdracht de zevenjarige Jean Amilcar onder te brengen in het pension van Quentin Bledon in Saint-Cloud. Vier jaar later verloor Marie-Antoinette haar hoofd onder de guillotine en was niemand meer verantwoordelijk voor de jongen. Uiteindelijk kreeg hij van de staat een opleiding tot kunstschilder. Maar zoals zo veel kinderen in die tijd stierf hij jong, op veertienjarige leeftijd, aan een ziekte.

Deze met naam genoemde jongens en meisjes zijn enkele voorbeelden van de honderden, of meer, Afrikaanse en Caribische kinderen die zo Europa in zijn gekomen. In andere Noord- en West-Europese landen, waar men meedeed aan de mensenhandel en Caribische koloniën bezat, zijn vergelijkbare geschiedenissen te vinden. En ook Europese hoven zonder een directe lijn met de slavenhandel importeerden zwarte kinderen en volwassenen. De West-Indische Compagnie (WIC) van Nederland en andere compagnieën en handelshuizen hielpen daarbij.⁵

Een van de door de WIC verhandelde kinderen was de latere filosoof Antonius Guilielmus (Anton Wilhelm) Amo.

Hij werd waarschijnlijk rond 1700 in het dorp Nkubeam bij Aximin in het huidige Ghana geboren. Op ongeveer vierjarige leeftijd gaf de WIC de jongen in de Republiek cadeau aan Anton Ulrich van Brunswijk-Wolfenbüttel. De hertog nam hem mee naar Wolfenbüttel, waar hij in 1708 in het lustslot Salzdahlum gedoopt werd en tot zeker 1721 diende als *Kammermohr*. Hierna pakte Amo een filosofiestudie op en doceerde aan de universiteiten van Halle en Jena. Al snel beheerste hij meerdere talen en werd een Verlichtingsdenker. Hij publiceerde onder andere *De jure Maurorum in Europa* (Over de rechten van zwarte Afrikanen in Europa). Uiteindelijk keerde hij terug naar de Goudkust waar hij, volgens een rapport van de scheepsarts Gallandat, als een kluizenaar zijn dagen zou hebben gesleten. Amo stierf in Fort Chama.⁶

Een vergelijkbare kans op onderwijs wist Jacobus Capitein te grijpen. Deze aan de kust van Guinea geboren jongen kwam via de slaveninkoper kapitein Arnold Steenhart van de WIC als cadeau terecht bij WIC-medewerker Jacob van Goch. Die nam de tien- à elfjarige jongen in 1728 mee naar Middelburg en kort daarop naar Den Haag, waar hij, net als Amo, de mogelijkheid kreeg om te studeren. In 1742 promoveerde hij aan de universiteit van Leiden. Aan het verzamelde publiek gaf hij bij zijn promotie een terugblik en zijn visie op zijn eigen geschiedenis.

Capitein en Amo zijn twee uitzonderlijke voorbeelden, vooral omdat ze geschriften hebben nagelaten. Het grootste deel van de mensen met een Afrikaanse achtergrond ging de bediening in of kreeg een functie als muzikant in een regiment. Ze lieten, voor zover bekend, weinig op schrift na.⁷

De in de Republiek weggegeven of verkochte kinderen kwamen meestal van de kust van Guinea, Suriname of de Antillen. Daar lijkt het weggeven van kinderen een normale praktijk te zijn geweest bij WIC-gouverneurs en handelshuizen. Een van hen, Jacob Bosvelt, de gouverneur van Curaçao, schreef in een verslag aan de WIC in Amsterdam: 'De

meisjes, die maar doodeters zijn, ben ik bezig te verruilen, ieder voor een goede neger die werken kan, zoals mijn dochter een van tien genomen had.' Kort hierna stierf Bosvelt en bleek hij nog veel meer kinderen te hebben geruild. Zijn opvolger Jean Rodier ging door met het weggeven van kinderen.

De Middelburgsche Commercie Compagnie (MCC), de concurrent van de WIC, gaf haar kapiteins bij wijze van winstuitkering op de slavenverkoop vaak mensen cadeau, presentslaven genoemd. Zo vertrok in februari 1762 uit Curaçao 'Middelburgs Welvaren' naar Zeeland met aan boord twee presentslaven. Ze maakten deel uit van de beloning van de kapitein. Op 25 april kwam het schip in dichte mist in de Republiek aan. De presentslaven konden onderhands worden doorverkocht aan bijvoorbeeld Duitse hoven, hoge adel of rijke burgerij. Daar konden flinke bedragen voor gevraagd worden, soms wel 500 gulden per kind. Dat staat gelijk aan een jaarsalaris van een hogere bediende aan het hof.⁸

Wat de status was van deze geïmporteerde mensen in de Republiek, vrij of niet vrij, was vooral de eerste jaren na hun aankomst niet duidelijk. Veel 'eigenaren' beschouwden de meegenomen kinderen en volwassenen nog als bezit. Een oproep in de *Amsterdamse Courant* van 18 september 1738: 'Er is vermist een neger, ongeveer 30 jaar oud, hij had een witte wollen broek aan, yslands goed, een rok met kokermoore knopen. Wie hem voor 25 september levend of dood terug brengt bij Gerrit Steenbergen op de Texelse Kaai zal 20 gulden genieten.' En in 1759 staat in dezelfde krant: 'Op 30 oktober is om twee uur 's middags weggelopen een negerin met de naam Confians. Ze is 24 jaar en had een niet zo mooi postuur. Ze draagt een rood gestreept jakje en een blauwe haarlemmer jurk, een gestreepte rok en een witte bloes. Wie haar terug weet te brengen bij Jacob Roefewint op de Warmoesgracht krijgt 4 ducaten [26 gulden – ES]. De negerin zal geen kwaad geschieden.'

Als we deze paar advertenties vergelijken met de vele soortgelijke oproepen uit dezelfde tijd in Groot-Brittannië, lijkt men in de Republiek voorzichtiger om te zijn gegaan met het openbaar aanmerken van mensen als bezit. Een groot deel van de inwoners vond dat in principe iedereen in de Republiek vrij was. Velen voerden dit uitgangspunt hoog in het vaandel. Maar het leverde voor de talloze slavenhouders problemen op. Zij waren bang dat het menselijke bezit dat zij meenamen de vrijheid zou opeisen. En dat gebeurde ook.⁹

Om hierin duidelijkheid te scheppen, kwamen de Staten-Generaal in mei 1776 met een aantal verordeningen. Ten eerste dat alle mensen die aanvankelijk in de positie van slaaf, maar inmiddels vrij waren in Suriname, bij aankomst in de Republiek hun vrijheid behielden. Alle rechten van hun voormalige eigenaren kwamen te vervallen. Ten tweede dat alle mensen die nog de status van slaaf hadden en de kolonie ontvluchtten, deze opgelegde status behielden en naar de kolonie teruggestuurd zouden worden. Ten derde dat vrij verklaarde mensen die teruggingen naar de kolonie, vrij bleven. Ten vierde dat mensen die in eigendom naar de Republiek gestuurd werden voor een tijdelijke klus, indien zij weigerden terug te gaan, werden teruggestuurd naar hun eigenaren in de kolonie. Ten vijfde moesten mensen in eigendom binnen zes maanden, gerekend vanaf de dag van aankomst, teruggestuurd worden. Bij bijzondere gevallen kon een eigenaar uitstel tot een jaar aanvragen bij een rechter. Mensen konden hiermee tot een jaar als eigendom in de Republiek gehouden worden. Na dat jaar mocht iemand niet meer in slavernij gehouden worden. Ten zesde bleven mensen uit deze laatste groep als zij naderhand uit vrije wil teruggingen naar de kolonie, in vrijheid. Het plakkaat werd in mei 1776 uitgevaardigd door de Staten-Generaal.¹⁰